

1 pav. Piliakalnyje rastas vertikaliųjų verpimo staklių pasvaras ir du jų fragmentai. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 1. The loom weight and two loom weight fragments found at the hillfort.

kotarpiu, o ne vėlyvuoju geležies amžiumi. Tikėtina, kad jau ankstyvuoju laikotarpiu piliakalniai buvo įrenginėjami su kiek sudėtingesniais gynybiniais įtvirtinimais. Baluošos piliakalnis, matyt, patyrė nedaug išorinių žmogaus ūkinės veiklos ardymų, todėl dabar dar gerai matomi išlikę piliakalnio gynybiniai įtvirtinimai.

Baluoša Hillfort

In the summer 2013 investigation at Baluoša Hillfort (Švenčionys District), 10 m^2 was excavated on the NE edge of the hillfort's enclosure. Most of the finds were found in the N part of the area, i.e. on the enclosure's edge. The majority of the finds consist of hand built pottery with brushed and smooth surfaces. One loom weight and fragments of two others were also found (Fig. 1). In respect to metal artefacts, just a pair of small knife fragments were discovered. A 30–60 cm thick cultural layer was recorded in the excavated area. Based on the 2012 and 2013 investigation results and ^{14}C dating on charcoal samples, the hillfort dates to the Brushed Pottery culture period.

Mindaugas Mačiulis

Kačėniškės piliakalnis

Kačėniškės piliakalnis su papėdės gyvenviete tyrinėtas 2013 m. įgyvendinant piliakalnio tvarkymo techninį projektą. Detaliaisiais tyrimais ištirtos 5 perkasos (bendras 144 m^2 plotas), žvalgomaisiais – 7 šurfai (bendras 10 m^2 plotas) (1 pav.). Iš viso piliakalnyje ir jo aplinkoje tyrinėtas 154 m^2 dydžio plotas. Žvalgymai atlikti apie 2000 m^2 dydžio teritorijoje. Kultūrinis sluoksnis fiksuotas daugumoje tyrimų plotų, išskyrus perkasą 1 (3x3 m dydžio), kur jis, kaip manoma, nuartas ar nupustytas, bei šurfuose 3–4 (1x1 m dydžio) ant piliakalnio šlaito, kur jis nesusidarė.

Perkasa 2 (20x2 m dydžio) tyrinėta piliakalnio P šlaite, būsimų medinių laiptų ML–1 vietoje. Nukasus velėną ir povelėninį sluoksnį 30–40 cm gylyje didžiojoje tyrimų ploto dalyje pasiektas įžemis. Jame užfiksuotos dvi didesnės ir keletas mažesnių duobių be radinių – buvusių kelmų vietos. 3–5 m atstumu nuo apatinio griovio krašto perkasos P dalyje atidengtas dar vienas griovys, įvardytas pirmuoju. Jis 20–25 cm gylyje išryškėjo kaip tamsaus grunto su degėsiais ir angliukais trapecijos formos ruožas. Ties perkasos V sienele šis griovys buvo iki 1,5 m pločio, ties R sienele – iki 3 m pločio. Griovys tęsėsi kiek įstrižai perkasos R ir V sienelių atžvilgiu. Jo gylis siekė iki 1,5 m. Griovio užpilde išskirti du kultūrinio sluoksnio horizontai – viršutinis, su daugiau degėsių ir perdegusių akmenukų, lipdytine keramika grublėtu ir brūkšniuotu paviršiais (registruota 14 šukių), bei apatinis – šviesesnis, vien tik su brūkšniuotąja keramika (8 fragmentai). R sienelės pjūvyje kai kur matėsi aukštesnį ir žemesnį perkasimą skiriantis nuslinkusio grunto tarpsluoksnis, taip

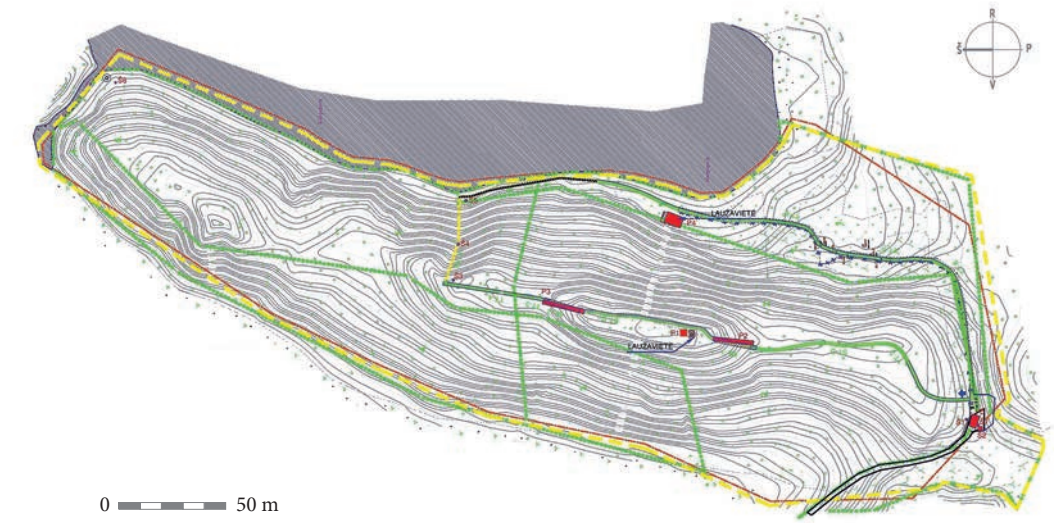

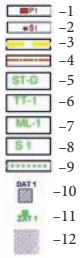

1 pav. Kačėniškės piliakalnio tyrimų situacijos planas: 1 – 2013 m. tyrimų perkasos ir jų numeriai; 2 – 2013 m. tyrimų šurfai ir jų numeriai; 3 – tvarkomos teritorijos riba; 4 – kultūros vertybės teritorijos riba; 5 – įrengiami atsijų skaldelės dangos 1,2 m pločio takai; 6 – įrengiami terasuoti takai TT–1; 7 – įrengiami mediniai laiptai ML–1; 8 – įrengiami suoliukai S1; 9 – išskiriami želdynų plotai, kuriuose atliekami kraštovaizdžio formavimo kirtimai; 10 – detaliųjų tyrimų vietos; 11 – žvalgomųjų tyrimų vietos; 12 – žvalgymų vietos. M. Mačiulio brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigations at Kačėniškė Hillfort: 1 – trenches excavated in 2013 and their numbers; 2 – test pits excavated in 2013 and their numbers; 3 – boundary of the area being improved; 4 – boundary of the cultural heritage territory; 5 – planned 1.2 m wide paths paved with siftings and crushed stone; 6 – planned terraced paths TT–1; 7 – planned wooden stairs ML–1; 8 – planned benches S1; 9 – dividing green areas to be landscaped; 10 – excavated areas; 11 – evaluated areas; 12 – surveyed areas.

pat viršutinio griovio žemiausia vieta buvo kiek į Š nuo apatinio. Todėl padaryta prielaida, kad griovys kastas dviem etapais. Matyt, ankstyvuoju, Brūkšniuotosios keramikos kultūros laikotarpiu jis buvo gilesnis (1,5 m nuo dabartinio paviršiaus), bet siauresnis (80 cm pločio viršuje), vėlesniu – seklesnis (iki 1 m) ir platesnis (1,5–3 m pločio).

Perkasa 3 (20x2 m dydžio) tyrinėta piliakalnio Š šlaite, medinių laiptų ML–2 vietoje. Čia taip pat 30–40 cm gylyje pasiektas įžemis, kuriame išsiskyrė du objektai – grioviai 2 ir 3 (2 pav.). 30 cm gylyje viršutinėje (P) perkasos dalyje, prie aikštelės kv. 1–3A–B atidengta 1,3–1,5 pločio juodo grunto juosta, beveik statmena R ir V sienelėms – griovys 2. R ir V sienelių pjūviuose jis 60 cm gylio, apvalėjančiu dugnu, užpildytas juoda degėsinga žeme su perdegusiais, perskilusiais akmenimis bei ištirpusios keramikos ar molio tinko pėdsakais. Jame surinkta kelios dešimtys perdegusių smulkių akmenukų, iki 20 gyvūnų kaulų fragmentų, 3 molio tinko gabaliukai, taip pat per 50 buitinės keramikos šukių. Apie pusę fragmentų sudarė brūkšniuotosios keramikos šukės, kiek mažiau – keramika lygiu ir grublėtu paviršiais. Pažymėtina, kad viršutinėje dalyje vyravo keramika lygiu ir grublėtu paviršiais, apatinėje – brūkšniuotoji. Aiškaus tarpsluoksnio tarp kultūrinio sluoksnio horizontų griovyje beveik nesimatė,

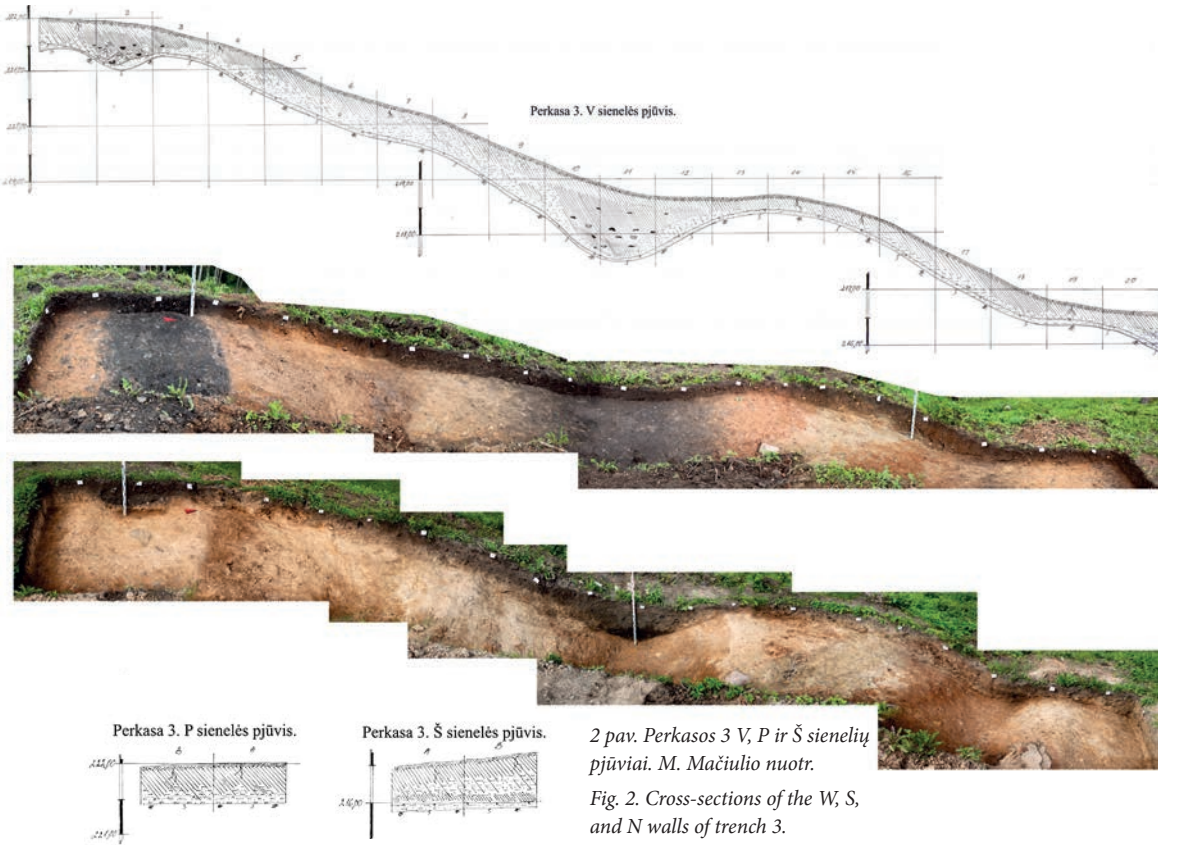

2 pav. Perkasos 3 V, P ir Š sienelių pjūviai. M. Mačiulio nuotr.

Fig. 2. Cross-sections of the W, S, and N walls of trench 3.

tačiau manoma, kad jis egzistavo brūkšniuotosios keramikos laikotarpiu – prie įžemio rasta būtent jos fragmentų. Vėliau griovys užsipildė to paties laikotarpio ir vėlesniu kultūriniu sluoksniu.

Žemesnio griovio 3 kontūras kv. 9–12A–B gerai matėsi ir nepradėjus tyrimų – šioje vietoje išlikusi iki 30 cm gylio įduba. Kultūrinio sluoksnio pėdsakai jame fiksuoti nukasus 30 cm storio velėną ir povelėninį gruntą. Griovio būta iki 3,5 m pločio ir iki 1,3 m gylio, apvalėjančiu dugnu, užpildytas tamsiu gruntu su degėsiais, tačiau jų aptikta mažiau nei griovyje 2. Atskiri horizontai užpilde neišskirti, tik pačiame dugne fiksuotas 10–20 cm storio sluoksnelis su daugiau degėsių. Nelabai galima išskirti aptiktą keramiką – tiek brūkšniuotoji, tiek vėlyvesnės šukės lygiais ir grublėtais paviršiais aptiktos įvairiuose gyliuose. Iš viso griovyje 3 surinkti 24 gyvūnų kaulai, 75 lipdytinės keramikos šukės, iš jų 55 įrašytos į radinių sąrašą. Apie 50 % jų sudarė indų brūkšniuotu, 35 % – lygiu ir 15 % – grublėtu paviršiumi šukės.

Perkasoje 4 (8x5 m dydžio), parinktoje papėdės gyvenvietės vietoje, piliakalnio R pašlaitėje kultūrinis sluoksnis taip pat aptiktas, tačiau didžioji jo dalis buvo nuslinkusi nuo piliakalnio aikštelės ir persimaišiusi. Tokio sluoksnio storis siekė iki 60 cm. Jame labai mažai degėsių ir rastos vos kelios lipdytinės keramikos

3 pav. Brūkšniuotoji keramika. M. Mačiulio nuotr.

Fig. 3. Brushed pottery.

4 pav. Lipdytinė keramika lygiu ir grublėtu paviršiais. M. Mačiulio nuotr.

Fig. 4. Hand built pottery with smooth and rough surfaces.

šukės. Gyvenvietėje susiformavęs kultūrinis sluoksnis fiksuotas tik perkasos ŠV (10 cm storio) ir PV kampuose (iki 40 cm storio). Jame rastos dar 5 šukės – 2 brūkšniuotos, 2 lygiu ir 1 grublėtu paviršiais.

Perkasa 5 (5x3 m dydžio) kasta keliuko vietoje. Čia kultūrinis sluoksnis sunaikintas – aptiktos tik tamsesnio grunto su angliukais dėmės ir neaiškaus laikotarpio ylos (?) nuolauža.

Šurfas 1 (2x2 m dydžio) parinktas būsimos informacinės aikštelės vietoje, prie keliuko ir netoli perkasos 5. Jame 10–15 cm gylyje atidengtas viršutinis 10 cm storio kultūrinio sluoksnio, matyt, susidariusio XX a., horizontas, 20 cm storio maišyto molio tarpsluoksnis, po kuriuo aptiktas 10–30 cm storio apatinis horizontas su 2 lipdytinės keramikos šukėmis. Šurfe 2 (1x1 m dydžio) po išvažinėtu keliuku 10 cm gylyje aptiktas 5 cm storio tamsaus grunto su degėsiais kultūrinis sluoksnis be radinių. Šurfe 5 (1x1 m dydžio), tirtame prie ežero, medinių laiptų ML–3 vietoje, 50 cm gylyje fiksuotas tamsus gruntas su pavieniais angliukais be radinių. Šis sluoksnis buvo iki 50 cm storio, manoma, kad jis čia atsirado gruntui nuslinkus nuo piliakalnio. Šurfas 6 (1x1 m dydžio) iškastas labiausiai į Š nutolusioje tvarkomos teritorijos dalyje, būsimos laužavietės prie ežero ir iš pelkės tekančio upelio santakos vietoje. 30–60 cm gylyje jame aptiktas 20–30 cm storio tamsus su degėsiais sluoksnis be radinių. Manoma, kad jis čia atsirado nuslinkus gruntui nuo aukščiau esančios aikštelės. Šurfas 7 (1x1 m dydžio) iškastas būsimo informacinio stendo vietoje, prie perkasos 5. Jame 40–50 cm fiksuotas iki 40 cm storio kultūrinis sluoksnis su angliukais, bet be radinių.

Į radinių sąrašą įrašytos 136 lipdytinės keramikos šukės. Pagal indų dalis surasta 17 pakraštėlių, 9 dugnai ir priedugniai, likę fragmentai – sienelės. Daugiausia keramikos fragmentų aptikta perkasų 2 ir 3 grioviuose. Keramika buvo 3 pagrindinių rūšių. Daugiau nei pusė (67 vienetai) priskirta brūkšniuotajai (3 pav.), kiek mažiau nei trečdalis (40 vienetų) – lygiu, šeštadalis (20 fragmentų) – keramikai grublėtu paviršiumi (4 pav.). Brūkšniuotumas įvairus. Daugiausia šukių yra su abipusiu brūkšniavimu, kur išorės grioveliai vertikalūs ir įstriži,

vidinės pusės – horizontalūs. Aptikta ir tik išorės brūkšniavimo atvejų, dažniausiai vertikalaus, taip pat abipusio, kur išorė brūkšniuota įstrižai, o vidus – vertikaliai. Taip pat skiriasi brūkšniavimo ryškumas – nuo vos įžiūrimo iki ryškaus. Šios keramikos molio masėje buvo kiek daugiau ir stambesnių, lyginant su lygia ir grublėtąja, grūsto granito priemaišų.

Tyrinėjant keramiką lygiu paviršiumi konstatuota, kad ji skiriasi tiek molio masės priemaišomis, tiek sienelių storiu, tiek išorės lygumu. Didžiosios dalies radinių paviršius gana grubiai užglaistytas, tačiau kelios šukės išsiskiria – vienos iš jų paviršius labai šiurkštus (radinių sąrašo numeris 1), bent kelių paviršius padengtas papildomu glaistomuoju sluoksneliu (numeriai 7, 18, 43, 77–78). Dar viena šukė ištrupėjusia išore iš vidinės pusės gludinta (numeris 42).

Grublėtosios keramikos šukių paviršius daugeliu atvejų ištrupėjęs, likę vos keli ploteliai, leidę ją priskirti šiam tipui. Vienas pakraštėlis išskirtinis, neaišku, priskirtinas lygiai ar grublėtai keramikai (numeris 80) – išorė puošta netaisyklingais įspaudėliais, primenančiais tinklą ar smulkiai grublėtą keramiką (5 pav.).

Manoma, kad dauguma fragmentų yra nedidelių (iki 20 cm skersmens angos) bei vidutinių (20–30 cm skersmens angomis) puodų daugiau ar mažiau pūstais šonais, nežymiai į vidų ar išorę palenktais pakraštėliais. Pažymėtinos stambiausios vieno indo dalys, surastos perkasos 3 griovyje 3 (numeriai 64–77). Jos buvo brūkšniuotosios keramikos puodo apie 18 cm skersmens anga, viršutinėje dalyje su briauna. Panaši pagal priemaišas ir brūkšniavimą kito puodo šukė (numeris 57), tik šio briauna buvo ties indo viduriu. Išskirti kelių mažesnių indų lygiu paviršiumi fragmentai – pūstašonio dubenėlio (numeris 28), 2 puodelių

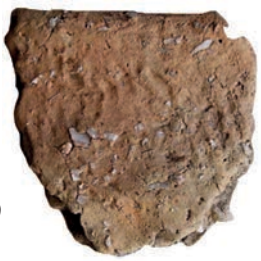

5 pav. Lipdytinė keramika lygiu (?) ar smulkiai grublėtu (?) paviršiumi (numeris 80). M. Mačiulio nuotr.

Fig. 5. Hand built pottery with smooth (?) or a somewhat rough (?) surface (number 80).

0 3 cm

(numeriai 36, 102), taip pat dar vieno puodelio grublėtu paviršiumi šukė (numeris 100).

Tiek perkasos 2 griovyje 1, tiek perkasos 3 griovyje 2 giliausiai aptikta daugiau brūkšniuotosios keramikos, todėl daroma prielaida, kad ji šiek tiek ankstyvesnė. Koks amžių skirtumas yra lyginant su vėlesnėmis šukėmis lygiu ir grublėtu paviršiais, neaišku, tačiau manoma, kad jis nebuvo didelis. Todėl brūkšniuotoji keramika datuota I tūkst. pr. Kr. pabaiga – I tūkst. pradžia, grublėtoji ir lygiu paviršiumi – I tūkst. I puse.

Be keramikos, į radinių sąrašą įtrauktas vienas molio tinko fragmentas (numeris 137). Perkasoje 5 surastas geležinis dirbinio fragmentas (numeris 138) bei atsitiktinai aptikta yla (numeris 139) vertingos informacijos nesuteikia, kadangi nėra aišku, kuriuo laikotarpiu šie dirbiniai čia atsirado. Tas pat pasakytina ir apie vienintelį atsitiktinį titnaginį radinį – smulkią skeltės (?) nuolaužą (numeris 140), datuotą akmens amžiumi.

Žvalgymų metu ir tyrimų plotuose aptikta gyvūnų kaulų. Surinkti paviršiuje galėjo būti šių laikų, todėl tyrimams perduoti tik kaulai iš kultūrinio sluoksnio. Iš viso tokių surinkti 43 fragmentai. Tyrimai parodė, kad jie buvo įvairių naminių gyvulių – galvijų, kiaulių, avių / ožkų, arklių, taip pat šuns. Vienas fragmentas priskirtas stirnai.

Kačėniškė Hillfort

In 2013, an excavation (five trenches, a total of 144 m^2) and evaluation (seven test pits, a total of 10 m^2) were conducted at Kačėniškė Hillfort (Švenčionys District, E Lithuania) (Fig. 1). A 154 m^2 were excavated and another roughly 2000 m^2 surveyed. Three defensive ditches, 1.5–3.5 m wide and 0.6, 1.3, and 1.5 m deep (Fig. 2), that were filled with charcoally soil containing hand built pottery and animal bones were unearthed in trenches 2 and 3. A cultural layer with sparser finds or only fragments of it was recorded in the other excavation areas. The 136 registered sherds of hand built pottery consist of 17 rim, 9 base and heel, and 110 wall sherds. Over half (67) of the sherds had brushed surfaces (Fig. 3), a little less than a third (40) smooth surfaces, and a sixth (20) rough surfaces (Fig. 4). Some sherds had been decorated on the outside with irregular impressions (Fig. 4). Based on the finds, the hillfort dates to the late 1st millennium BC – first half of the 1st millennium AD.

Vismantas Muralis

Kalnaberžės piliakalnio papėdės gyvenvietė

2013 m. lapkričio 1–4 dienomis Kalnaberžės piliakalnio (Kėdainių r.) teritorijos R ir V dalyse, spėjamoje piliakalnio papėdės gyvenvietėje (UK 23743) atlikti žvalgomieji tyrimai, kuriais siekta patikslinti šios nekilnojamosios kultūros vertybės vertingąsias savybes ir saugomos teritorijos ribas. Archeologinių tyrimų metu ištirta 30 šurfų, kurių kiekvienas buvo 1x1 m dydžio – iš viso 30 m^2 plotas (1 pav.). Pats piliakalnis netyrinėtas, jį 1903 m. žvalgė L. Kšivickis. 1968 m. – LII ekspedicija. Pastarosios dalyviai į Š nuo piliakalnio buvusioje dirvoje pastebėjo kultūrinio sluoksnio pėdsakų. Saugomos teritorijos R dalyje, kur šiuo metu yra ariamas laukas, iškasti 22 šurfai (1–22). Tirtoje vietoje fiksuotas nuo 35 cm iki 90 cm storio rudos spalvos moreninio priemolio sluoksnis (deliuvinė – proliuvinė priemolio danga), po kuriuo, išskyrus šurfus 3, 5, 20, 21, 22, aptiktas nuo 20 cm iki 1,05 m storio molingas tamsiai pilkas palaidotas dirvožemis. Šurfuose archeologiškai vertingų sluoksnių ar radinių neaptikta. Šalia ariamos žemės, į P pusę, žole apaugusioje pievoje iškasti 3 šurfai (23–25). Fiksuotas nuo 25 cm iki 40 cm storio rudos spalvos moreninio priemolio sluoksnis, po kuriuo, išskyrus šurfą 25, aptiktas nuo 10 cm iki 65 cm storio molingas tamsiai pilkas palaidotas dirvožemis. Šiuose šurfuose archeologiškai vertingų sluoksnių ar radinių neaptikta. Likę šurfai (iš viso 5 – 26–30) kasti piliakalnio V papėdėje. Juose atidengtas nuo 35 cm iki 60 cm storio rudos spalvos moreninio priemolio sluoksnis, po kuriuo buvo nuo 5 cm iki 50 cm storio molingas tamsiai pilkas palaidotas dirvožemis. Šiame sluoksnyje šurfuose 29 (2 pav.) ir 30 aptiktas kultūrinis sluoksnis. Sluoksnio storis siekė 40–50 cm. Jame aptikta degėsių, šurfe 29 – ir lipdytos keramikos gabaliukų grublėtu paviršiumi (3 pav.) bei molio tinko fragmentų. Keramika datuojama VIII–XII a. Surasti keramikos fragmentai nedideli, sunkiai identifikuojami, tad jos datavimas gali būti netikslus. Sienelių storis svyruoja nuo 3,5 mm iki 10,5 mm, masėje yra mažų akmenukų priemaišų. Geologo, habil. dr. V. Baltrūno teigimu, nuo piliakalnio šlaitų daug metų slinko deliuvis–proliuvis. Paprastai tokie procesai ir jų nuogulos formuojasi vietovėje sustiprėjus eroziniams procesams, t. y. sumenkus augalijos dangai